

بررسی فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیه الله العظمی مرعشی نجفی - جلد ۲۸

عبدالله دین محمدی

بی‌شک، کتابخانه بزرگ آیه الله العظمی مرعشی نجفی، بزرگترین کتابخانه خطی ایران و یکی از معروف‌ترین کتابخانه‌های جهان اسلام در زمینه وجود نسخ خطی اسلامی است. تا کنون در طی ۲۷ جلد، ۱۱۰۰۰ جلد از نسخه‌های خطی آن که بالغ بر ۳۱۰۰۰۰ جلد می‌شود، توسط استاد کتابشناس و محقق نستوه، حجت الاسلام و المسلمین سید احمد حسینی اشکوری فهرست شده بود و حال پس از چندی فترت و وقفه که در اثر تغییر فهرست نگار پیش آمده بود، جلد بیست و هشتم فهرست به محضر ارباب علم و دانش و ادب ارائه شده است، قطع نظر از مقدمه گزنده و نیش دار و روش و شیوه جدیدی که اتخاذ شده است، فهرست بسیار متین، قوی و کم اشتباه آماده و تهیه شده است و این به یقین حاصل کار گروهی و جمعی (حداقل ۸ نفر) است که در اینجا نیز همانند سایر جاها نتیجه درخشان و روش نگارش فهرست تقریباً شیوه منحصر و بدیعی اتخاذ شده است، بدین معنی که نسخه‌ها در ادامه جلد‌های

پیشین به ترتیب شماره قفسه ذکر شده و تک تک رساله‌های مجموعه‌ها نیز همانند رساله‌های منفرد بدون مشخص شدن اینکه مجموعه از کجا شروع شده و به کجا ختم شده در پی همدیگر آورده شده‌اند و تنها راه مشخص شدن رساله‌های فرعی مجموعه‌ها یک شماره در انتهای رساله است. در مجموعه‌ها تک تک رساله‌ها مستقلاً فهرست شده و تمام فاکتورهای نسخه‌شناسی درباره

این جلد نیز همانند جلد‌های فهرست شده پیشین، دارای نفایس و نسخه‌های ارزشمند بسیاری است که در اثر تلاش طاقت فرسا و خلوص مثال زدنی بنیانگذار کتابخانه آیه الله العظمی شهاب الدین مرعشی نجفی (قدس سره) و زحمات ستودنی مدیریت معظم کنونی به دست آمده و جزو تراث بسیار ارزشمند مسلمانان و ایرانیان بشمار می‌روند. در این نوشتار به چند نسخه نفیس و

فهرست نسخه‌های خطی

کتابخانه بزرگ حضرت آیه الله العظمی مرعشی نجفی (ره)

ایران - مشهد

جلد بیست و هشتم

از

نیازمندی‌های گروه فهرست نگاران کتابخانه

عتیق موجود در جلد ۲۸ نظری می‌افکنیم:

۱. کنزالفواید فی حل مشکلات قواعد و تردّداته؛ تألیف: سید عمیدالدین عبدالمطلب بن مجدالدین حلی (۷۵۴ ق). تاریخ کتابت: ۷۷۴ ق.
۲. مقامات الحریری؛ اثر ابومحمد قاسم بن علی حریری (۵۱۶ ق). تاریخ کتابت: سده ۶ هم روزگار مؤلف.
۳. حاشیه الکشاف؛ تألیف سعدالدین مسعود بن عمر تفتازانی (۷۹۲ ق). تاریخ کتابت: ۸۳۶ ق.
۴. مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز؛ محمد بن یحیی اسیری لاهیجی نوربخشی (۹۱۲ ق). تاریخ کتابت: عصر مؤلف ۸۹۲ ق.
۵. الکشاف؛ جارالله محمود بن عمر زمخشری (۵۳۸ ق). تاریخ کتابت: ۶۶۸ ق.

۶. کنزالعرفان فی فقه القرآن؛ فاضل مقداد بن عبدالله سیوری حلی (۸۲۶ ق). تاریخ کتابت: ۹۹۵ ق.
۷. تفسیر فارسی قرآن کریم؛ ناشناس. تاریخ کتابت: قرن ۸ هجری
۸. تبصرة المتعلمین؛ علامه حسن بن یوسف حلی (۷۲۶ ق). تاریخ کتابت: ۸۸۵ ق.
۹. اختیارات کارها و حوائج ایام؛ ابوالمفاخر بن ابوالعلاء اصفهانی. تاریخ کتابت: اوایل قرن ۷ هجری.
۱۰. کفایة المتحفّظ فی علم اللغة. ابن اجدابی. ابراهیم بن اسماعیل طرابلسی (قبل از ۶۰۰ ق). تاریخ کتابت: ۸۸۱ ق.

۱۱. بیان الوقایع؛ میر شریف شیرازی حروفی (قرون ۹). کتابت: قرن ۹ هجری.
۱۲. غایة التعریف فی نهاية التصریف؛ بهاءالدین طاهر بن احمد قزوینی (۷۵۶ ق). تاریخ کتابت: ۸۲۶ ق.
۱۳. الموشّح فی شرح الکافیة؛ محمد بن ابوبکر خبیصی کرمانی (۷۳۱ ق). تاریخ کتابت: ۷۷۶ ق.
۱۴. ارشاد الأذهان؛ علامه حلی (۷۲۶ ق). تاریخ کتابت:

- ۷۵۳ ق.
۱۵. نامه سلاطین = منشآت، ناشناس. تاریخ کتابت: ۷۱۶ ق.
۱۶. نهج البلاغه. شریف رضی محمد بن حسین موسوی (۴۰۶ ق). تاریخ کتابت: اوایل قرن ۹ هجری.
۱۷. شرح موجز القانون؛ برهانالدین نفیس بن عوض کرمانی (۸۴۲ ق). تاریخ کتابت: ۹۰۰ ق.
۱۸. کاشف الاسرار = المختار فی الطب؛ مهذبالدین علی بن احمد تبریزی (۶۱۰ ق). تاریخ کتابت: قرن ۷.
۱۹. صحاح اللغة؛ ابونصر اسماعیل جوهری فارابی (۳۹۳ ق). تاریخ کتابت: اوایل قرن ۷ هجری.
۲۰. شرح الکفایة؛ نجمالدین سعید عجمی (۷۲۷ ق). تاریخ کتابت: اوایل سده ۹ هجری.
۲۱. مطالع الأنظار. شمسالدین محمود بن عبدالرحمن اصفهانی (۷۴۹ ق). تاریخ کتابت: سده ۹ هجری.
۲۲. نهج البلاغه. شریف رضی محمد بن حسین موسوی (۴۰۶ ق). تاریخ کتابت: اواخر سده ۷ هجری.
۲۳. الکشاف؛ جارالله زمخشری (۵۳۸ ق). تاریخ کتابت: اواخر سده ۷ هجری.
۲۴. ترجمه تفسیر طبری به فارسی؛ گروهی از دانشمندان وراورد. تاریخ کتابت: ۸۷۱ ق.
۲۵. خمسة نظامی گنجوی. ابومحمد الیاس بن یوسف نظامی گنجوی (۶۱۱ ق). تاریخ کتابت: ۹۲۶ ق.
۲۶. احکام نجوم؛ خواجه حسین بن فارس محاسب. تاریخ کتابت: ۷۳۶ ق.
۲۷. احکام قرانات. تلخیص احکام موالید. تحویل سالهای موالید. سه رساله از ابومعشر جعفر بن محمد بلخی (۲۷۲ ق). تاریخ کتابت: ۷۳۶ ق.
۲۸. تهذیب الوصول. علامه حلی (۷۲۶ ق). تاریخ کتابت: ۷۶۵ ق.
۲۹. الاستفتاء و الجواب. ابن تیمیّه (۷۲۸ ق) و پنج رساله

مدیریت کتابخانه از خاندان دارابی بروجردی (مؤلف کتاب) که ظاهراً بیش از ده هزار جلد نسخه داشته خریداری شده است.

۳. نسخه حاشیه شرح الاشارات، محمد باقر بن محمد مؤمن محقق سبزواری (۱۰۹۰ ق) که به خط مؤلف بوده و در کتابخانه حاج میرزا ابوطالب بروجردی قرار داشت. وی کتابخانه عظیمی داشته که بسیاری از نسخ نفیس آن به این کتابخانه خریداری شده است.

۴. نسخه بصائر الدرجات محمد بن حسن صفار قمی (۲۹۰ ق) که همراه تعدادی نسخه نفیس از شهر بابل خریداری شده است.

۵. تعدادی نسخ خطی موجود در «مدرسه مؤمنیه» قم که به علت جلوگیری از سرقت به این کتابخانه منتقل شده است.

۶. مطرح الانظار ابوالقاسم بن محمد علی کلانتر (۱۲۹۲ ق) که دارای کتابخانه مهمی بوده و تمام کتابهای آن به این کتابخانه خریداری شده است.

۷. برخی کتابهای میرزا ابوطالب داماد قمی از جمله نسخه مهج الدعوات ابن طاووس حلی که به این کتابخانه منتقل شده است.

۸. نسخه بسیار نفیس النهایه شیخ طوسی (۴۶۰ ق) با تاریخ ۵۷۹ ق که از کتابخانه معتبر مرحوم محمد امینی خنجی به این کتابخانه منتقل شده است.

۹. کتابهای نفیس ریاضی، جغرافیا و نجومی کتابخانه نفیس مرحوم مهندس عبدالرزاق بغایری

(۱۳۷۲ ق) که به این کتابخانه خریداری شده است.

۱۰. تمام نسخه‌های نفیس کتابخانه مرحوم آیه‌الله ابن یوسف حدائق شیرازی که بالغ بر ۳۴۰ نسخه بوده و همگی به این گنجینه منتقل شده‌اند. در پایان به نکاتی چند که به زعم راقم، سهو بوده است اشاره می‌شود:

۱. صفحه ۹ و ۱۰: با توجه بر این که زبان رساله عربی است نامگذاری رساله به عنوان «تامه» صحیح نبوده و بهتر است از

دیگر از وی، تاریخ کتابت: ۷۳۶ ق.

۳۰. ذم الوسواس، ابن قدامه، عبدالله بن احمد مقدسی (۶۲۰ ق)، تاریخ کتابت: ۷۳۶ ق.

۳۱. کفایه مجاهدیه منصورى، منصور بن محمد بن احمد شیرازی (قرن ۹)، تاریخ کتابت: ۸۹۳ ق.

۳۲. المصادر، حسین بن احمد زوزنی (۴۸۶ ق)، تاریخ کتابت: ۷۳۲ ق.

۳۳. المحصول فی اصول الفقه، فخر الدین محمد بن عمر رازی (۶۰۶ ق)، تاریخ کتابت: ۷۵۶ ق.

۳۴. شرح مختصر الاصول، عضدالدین عبدالرحمن بن احمد ایجی (۷۵۶ ق)، تاریخ کتابت: ۷۶۴ ق.

۳۵. الکشاف، جار الله زمخشری (۵۳۸ ق)، تاریخ کتابت: ۷۴۲ ق.

۳۶. مهج الدعوات، ابن طاووس علی بن موسی حلی (۶۶۴ ق)، تاریخ کتابت: ۹۳۱ ق.

۳۷. کنز المعانی فی شرح حرز الامانی، محمد بن احمد شعله موصلی (۶۵۶ ق)، تاریخ کتابت: ۷۴۶ ق.

۳۸. معالم التنزیل، حسین بن مسعود جعفری (۵۱۶ ق)، تاریخ کتابت: ۷۴۱ ق.

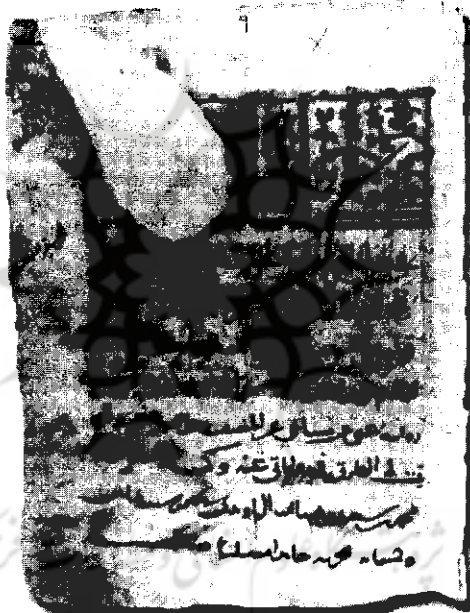
۳۹. النهایه فی مجرد الفقه و الفتاوی، شیخ محمد بن حسن طوسی (۴۶۰ ق)، تاریخ کتابت: ۵۷۹ ق.

۴۰. مشارق الانوار النبویه من صحاح الاخبار المصطفویة، حسین بن محمد صاغانی حنفی (۶۵۰ ق)، تاریخ کتابت: ۷۳۷ ق.

از نکات قابل توجه این فهرست، اطلاعات خاصی است که درباره کیفیت و چگونگی انتقال نسخه‌ها از کتابخانه مبدأ به این کتابخانه معظم به دست داده است که در اینجا به چند مورد اشاره می‌کنیم:

۱. نسخه کنزالعرفان، فاضل مقداد سیوری (۸۲۶ ق) که در خاندان فیض کاشانی در کاشان بوده است.

۲. نسخه ریحان القلوب ریحان الله بن سید جعفر دارابی بروجردی (۱۳۲۸ ق) به همراه بسیاری از نسخ دیگر که توسط

پشت صفحه کتاب النهایه شیخ طوسی، مورخ سال ۵۷۹ ق، با اجازه‌ای به خط ابوالفضل راوندی، یکرز فرزندان قطب الدین راوندی برای کتابت ابوالقاسم بن محمد بن علی جاسسی، در سال ۵۸۰ ق، نسخه شماره ۱۱۳۷۲، این کتابخانه

عنوان «الترسل» یا «المکتوب» استفاده شود.

۲. صفحه ۱۰: «رسالة فی تحلیل الأسنان فی لیالی شهر رمضان» اضافه ساختنی «رسالة فی» در ابتدای آن نادرست و نام رساله خود بخود کامل و درست است، هم چنین است رساله تهلیلیه دوانی در صفحه ۱۰۰ و رساله در عدالت دوانی در صفحه ۱۰۱.

۳. صفحه ۱۱: «اجازة» که صحیح آن الاجازة است.

۴. صفحه ۱۵: التسیبجات الواردة فی معرفة الربوبية ملاصدرا شیرازی (۱۰۵۰ ق) چنانکه در پاورقی آمده نام صحیح و معروف آن الواردات القلیبیه است و صرف نام بردن نسخه به نام مزبور که غیر معروف و معهود است، دلیلی بر صحت آن و تجویز نامبرداری آن نمی‌شود.

۵. صفحه ۱۵ سطر ۱۱: مرحوم میرزا محمد حسن زنوزی در سال ۱۳۸۴ ق زنده نبوده که رساله به خط وی کتابت شده باشد.

۶. صفحه ۸۰. مؤلف تاج المآثر صدرالدین، حسن بن محمد نظامی نیشابوری قمی (۷۰۸ ق) پسر یا نوه نظامی عروسی سمرقندی (زنده ۵۵۲ ق) نویسنده معروف چهار مقاله شمرده شده که با توجه به فاصله ۱۵۸ ساله، بعید و دور از ذهن به نظر می‌رسد.

۷. صفحه ۹۳: «غزلیات سعدی»، معنون کردن نسخه بدین نام با توجه به اینکه کتاب سعدی «دیوان» نام داشته صحیح نیست بلکه باید رساله دیوان سعدی نام گرفته و در بخش نسخه‌شناسی تصریح گردد که این نسخه تنها بخش غزلیات سعدی را در بردارد.

۸. صفحه ۱۳۷: ارجاع به کتاب معجم مؤلفی الشیعة که علاوه بر اینکه خود کتابی مستقل نبوده و فهرست اعلام الذریعه می‌باشد، کتابی ناقص و ضعیف و با روش علمی است و ارجاع بدان که در صفحات متعددی مثل ۳۵۳، ۳۶۱، ۳۸۹ و غیره تکرار شده، از وزانت کتاب خواهد کاست.

۹. صفحه ۱۹۱: کلمه «منت ۴ خبی» که کاملاً نامفهوم بوده و قطعاً غلط مطبعی است.

۱۰. صفحه ۲۰۴: ذخائر النبوة فی احکام الخیار، با توجه به اینکه ذخائر النبوة کتابی در ابواب فقه است و تنها بخش خیار آن به تصریح الذریعه به چاپ رسیده، نامگذاری مزبور

صحیح نیست.

۱۱. صفحه ۲۴۵: التحصین و صفات العارفين، تألیف ابن فهد حلی (۸۴۱ ق) که صحیح آن التحصین فی صفات العارفين است.

۱۲. صفحه ۳۷۰: «حاشیة حاشیة یزدی بر تهذیب المنطق نوشته میرزا علیرضا، نام کامل و دقیق نویسنده، علیرضا بن کمال الدین حسین تجلی یزدی اردکانی (متوفی ۱۰۸۵ ق) است. ر. ک فهرست منزوی، ۱۴۹۵/۲.

۱۳. رساله‌های تکراری در هر بار با تمام تفاسیل مثل آغاز و انجام و مختصات کتابشناسی معرفی شده‌اند در حالی که در اولی باید مختصات ذکر و در بقیه ارجاع داده شود مثل آداب المتعلمین صفحات ۱۱۷، ۲۵۰، ۳۶۳ و ۳۶۷ و شجرة الهیة میرزا رفیعا نائینی در صفحات ۴۱۵ و ۴۵۱.

۱۴. صفحه ۶۰۳: حل مشکلات الاشارات خواجه نصیر

الدین طوسی (۶۷۲ ق) در این صفحه کتابشناسی مفصلی از کتاب در ۱۲ سطر صورت گرفته در حالی که نسخه‌ای از این کتاب در صفحه ۱۰۶ بدون هیچ توضیحی معرفی شده است.

۱۵. صفحه ۶۵۹: «مدرسه بهلولیه قزوین» در

نسخه‌شناسی کتاب مشارق الانوار حسین صاغانی (۶۵۰ ق) در دو جا چنین معرف شده، در حالی که در مراجعه به عکس نسخه در آخرین صفحه فهرست معلوم شد نام صحیح مدرسه «بهلولیه» بوده است، در همان صفحه نسبت کاتب که به تصریح خود «سهرودی» بوده در توضیحات نسخه شناسی ذکر نشده است.

و دست آخر اینکه به خلاف وعده‌ای که در صفحه هشت

مقدمه در بند ششم مبنی بر آوردن چهارشناسه (فهرست) در پایان هر جلد داده شده، در جلد حاضر فقط دو فهرست اعلام مؤلفین و عناوین کتابها آمده و دو فهرست زبان کتابها و موضوع هر رساله نیامده است.

در پایان این نوشتار، به تمام نویسندگان و فهرست نگاران توانای این کتابخانه و بخصوص به مدیریت محترم آن حضرت حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید محمود مرعشی خسته نباشید و دست مریزاد گفته و مشتاقانه منتظر نگارش و چاپ هر چه سریعتر جلدهای بعدی فهرست هستیم.